

Neznáma práca Michala Molnára

(Michal Molnár: Ukrajinsko-slovenské kultúrne vzťahy od zač. 19. do polovice 20. storočia. Українсько-словацькі культурні взаємини від початку XIX до середини XX ст. Užhorodská Národná univerzita, 2011, 93 s., ISBN 978-617-501-036-5)

Adriana Amir, Filozofická fakulta PU, adriana.amir@gmail.com

Michal Molnár (1930-2006) patril v neďalekej minulosti k najvýznamnejším predstaviteľom ukrajinistiky v bývalom Československu a neskôr na Slovensku. Životné osudy od samého začiatku predurčili zameranie jeho vedeckej činnosti. Narodil sa na Ukrajinu, maturoval v Čechách, študoval na Karlovej univerzite, aby sa po jej skončení usadil na Slovensku. Vedeckú aspirantúru absolvoval v Kyjeve. Pôsobil ako vedecký asistent a neskôr vedúci oddelenia Československo-sovietskeho inštitútu SAV v Bratislave, neskôr v Ústave svetovej literatúry SAV a Literárnovednom ústave SAV.

Vedecká pozornosť M. Molnára sa vyhranila predovšetkým na oblasť ukrajinsko-slovenských a ukrajinsko-českých literárnych a kultúrnych vzťahov v 19. a 20. storočí. Venoval sa tvorbe ukrajinského básnika Tarasa Ševčenko, širším otázkam vzťahov a recepcie ukrajinskej literatúry na Slovensku i v Čechách. K najvýznamnejším prácam, ktoré vyšli počas jeho života, patria *Taras Ševčenko u Čechov a Slovákov* (*Тарас Шевченко у чехів та словаків*, 1961), *Slováci a Ukrajinci* (*Словаки і українці*, 1965), *K slovensko-ukrajinským literárnym vzťahom do roku 1945* (1970), *Stretnutie kultúr* (*Зустріч культур*, 1980) a i. Okrem toho mu patrí autorstvo viacerých zborníkov a antológií, odborných i popularizačných článkov, ktoré publikoval v slovenskej, českej, ukrajinskej a ruskej periodickej tlači.

Pozostalosť M. Molnára (množstvo rukopisov, unikátnych vydaní, ponad 20.000 kníh a i.) sa dostala do dobrých rúk v jeho rodnom regióne. Pri Užhorodskej národnej univerzite bol vytvorený vedeckovýskumný inštitút pomenovaný podľa neho (Vedeckovýskumný inštitút ukrajinistiky Užhorodskej univerzity Michala Molnára). Pracovníci inštitútu sa v roku 2008 zamerali na sériu *Ucrainica: ad fontes*, v rámci ktorej vydávajú vedecké práce z ukrajinistiky, väčšinou tie, ktoré nie sú známe dokonca ani odbornej verejnosti. V roku 2009 inštitút vydal Molnárove štúdie týkajúce sa ukrajinskej literárnej vedy a slovanských kultúrnych vzťahov *Od Vltavy po Dneper* (*Від Влтави до Дніпра* 2009).

Do tejto série patrí aj práca M. Molnára *Ukrajinsko-slovenské kultúrne vzťahy od začiatku 19. do polovice 20. storočia* (*Українсько-словацькі культурні взаємини від початку XIX до середини XX ст.*), ktorá uzrela svetlo sveta začiatkom roka 2011 v užhorodskom vydavateľstve IVA, pod redaktorskou tatovkou prof. Ľubomyra (Lesja) Beleja, riaditeľa vedeckovýskumného inštitútu ukrajinistiky Užhorodskej národnej univerzity. Výskum M. Molnára je datovaný rokom 1972, ako autor sám uvádza v závere práce a obsahuje množstvo málo známych empirických faktov, týkajúcich sa najmä oblasti slovensko-ukrajinských kultúrnych a neskôr aj literárnych vzťahov od 19. storočia do polovice 20. storočia. Čiastočne sa venuje aj reflexii česko-ukrajinských vzťahov. Autor štúdie si vytýčil náročný cieľ – spracovať problematiku slovensko-ukrajinských vzťahov za obdobie 150 rokov. Fakty, ktoré uviedol, získaval M. Molnár o i. aj z archívov Matice Slovenskej v Martine, štúdiom korešpondencie vtedajších významných kultúrnych predstaviteľov (napr. B. Nosák-Nezabudov a Ľ. Štúr), ale aj štúdiom sekundárnej literatúry. Na záver skompletizované informácie dôsledne sumarizoval a podával tak objektívny obraz slovensko-ukrajinského dialógu vo sfére duchovnej kultúry. Kniha je o to cennejšou, že sa pokúša poukázať na dôvody, ktoré boli naklonené tomuto dialógu teritoriálne blízkych slovanských krajín, uvádza početné fakty tesnej, nie na profit orientovanej spolupráce medzi

konkrétnymi predstaviteľmi slovenskej a ukrajinskej kultúry (P. J. Šafárik a O. Bod'anskyj). Na ilustráciu uvedeného, v úvode brožúry M. Molnár upozorňuje na spoločného menovateľa krívd páchaných na Slovákov a Ukrajincov (zakarpatských Ukrajincov zvlášť) a tým bol po celé stáročia národný a sociálny útlak. História bola obzvlášť krutá práve k týmto dvom národom, ktoré sa spoločne usilovali oslobodiť spod jarma, ktoré im bránilo v slobode. Autor načiera až do hlbkej minulosti, do obdobia napoleonských vojen, ktorými sa datujú osobné strety Slovákov s východnými Slovanmi-vojakmi ruskej armády. Bol to hlavne ukrajinský národný folklór, s ktorým sa Slováci oboznámili (pieseň *Їхав козак за Дунай*). U Slovákov vzbudzovali po celé 19. storočie sympatie hlavne kozáci. Ako uvádza M. Molnár „...práve „kozakománia“ bola v značnej miere dôvodom záujmu Slovákov o obyvateľstvo naddniprjanskej Ukrajiny a jeho históriu“ (Molnár, 2011, s. 9). Jazyk a historické pamiatky Ukrajincov si ako prvý zo Slovákov všimol Juraj Ribay (1754-1812), slovenský slavista, folklorista, ktorý pomáhal Jozefovi Dobrovskému, zakladateľovi slovanskej filológie a Václavovi Fortunátovi Durychovi (1735-1802) zozbierať informácie o zakarpatských literárnych pamiatkach a ich jazyku. Ďalšia etapa slovensko-ukrajinských stykov sa odvíjala na pozadí činnosti slavistov Jána Kollára (1793-1852) a Pavla Jozefa Šafárika (1795-1861). Aj keď J. Kollár vyznával existenciu jediného slovanského národa a jedinej slovanskej reči s jej štyrmi nárečiami, predsa len vyzýval k poznaniu a zbližovaniu slovanských národov a osobitne ho zaujímal západoukrajinský folklór. Podľa svedectiev Bohdana Didyckého (1827-1908), haličského spisovateľa moskovskej orientácie, ktorý sa zúčastňoval na prednáškach J. Kollára, Kollár častokrát uvádzal paralely medzi osudmi Slovákov a Ukrajincov. Práca P. J. Šafárika *Slovanský národopis* sa zaoberala aj ukrajinskou tematikou a M. Molnár ju považuje za prevratnú v problematike ponímania vtedajších slovanských nárečí. Ako uvádza Molnár na margo tohto diela, citujúc P. J. Šafárika: „...môžeme považovať maloruský jazyk za celkom osobitý jazyk a nielen za prostý dialekt veľkoruského jazyka“ (Molnár, 2011, s. 16). Na mienku Šafárika mal vplyv Osyp Bod'anskyj (1808-1876), ukrajinský slavista, historik a etnograf, ktorý zásoboval Šafárika materiálmi o ukrajinskom jazyku a literatúre, okrem iného bol aj autorom korektúr pre *Slovanský národopis*. Dielo P. J. Šafárika zohralo významnú rolu v ukrajinskom emancipačnom národnom hnutí, a práve P. J. Šafárik začal diferencovať východoslovanské národy a potvrdzovať tým ich právo na sebaurčenie. Symbolickým výrazom vďaka Ukrajincov bola báseň Tarasa Ševčenka (Ševčenko poznal Šafárikovo dielo z ruského prekladu O. Bod'anského.¹). V 30.-70. rokoch 19. storočia sa ukrajinská kultúra dostáva na Slovensko prostredníctvom poľských literátov, ktorí patrili do tzv. ukrajinskej školy v poľskej literatúre, ide predovšetkým o mená ako Antoni Malczewski (1793- 1828), Bogdan Zaleski (1802-1886), Michał Czajkowski (1804-1886). Podľa mienky M. Molnára, poľskí zberatelia ukrajinského folklóru Vaclav Zaleskyj a Paul Žegota, ktorí vydali zborníky ukrajinských piesní (*Пісні польські і руські галицького люду*) stali sa ich popularizátormi medzi slovenským národom. V ďalšej časti štúdie (s. 27-28) M. Molnár exemplifikuje nadšenie a záujem Samuela Chalupku a Ľudovíta Štúra o ukrajinskú pieseň. Pomerne rozsiahle miesto v tejto knižočke (s. 31-45) o slovensko-ukrajinských kultúrnych vzťahoch patrí predstaviteľovi štúrovskej generácie Bohušovi Nosákovi-Nezabudovovi (1818- 1877). Za osobitne cenné sa považujú Nosákovy *Listy z neznámej zeme k L...* a *Spomienky potiské*, ktoré publikoval v 1845-1846 v časopise Ľudovíta Štúra Orol tatrársky. Autor v nich bezprostredne opisuje dojmy z potuliek po dnešnej Zakarpatskej Ukrajine a práve *Listy* sú považované za umelecky najkvalitnejšie a najvýznačnejšie dielo štúrovcov. Peru Nosáka-Nezabudova patrí preklad ukrajinskej dумы *Про втечу трьох братів з Азова*, čo svedčí o záujme Slovákov o ukrajinskú históriu. V pozostalosti Jozefa Miloslava Hurbana sa našiel nepublikovaný preklad maloruskej poviedky *Poklad*, čím sa dokumentuje ukrajinská tematika v diele ďalšieho štúrovca. J. M. Hurban, ako spoločensky a politicky aktívny predstaviteľ generácie štúrovcov, na

Slovanskom zjazde v roku 1848 hovoril aj o záujmoch uhorských Rusínov, ktorí na zjazde prítomní neboli. Spoločným problémom bola denacionalizačná politika zo strany Maďarov, ktorá trápila rovnako Ukrajincov, ako aj Slovákov. Tieto a mnohé iné viac alebo menej známe fakty z histórie slovensko-ukrajinských vzťahov obsahuje analyzovaná knižočka. Okrem uvedených predstaviteľov kultúrneho a literárneho života sa jej autor pozastavuje pri Petrovi Kellnerovi Hostinskom, Bohdanovi Hroboňovi, Jonášovi Záborskom, Jánovi Bottovi, Jurijovi Fed'kovičovi, Samuelovi Bodickom, Františkovi Votrubovi a iných, kde na báze faktov analyzuje ich príspevok k rozvoju slovensko-ukrajinských vzťahov, čím ilustruje záujem Slovákov o ukrajinskú literatúru, folklór a kultúru všeobecne aj v ďalšom období. O precíznosti zámeru autora štúdie svedčí aj krátky menný poznámkový aparát v závere, ktorý čitateľov oboznamuje s názvami periodík a kompletnými menami hlavných predstaviteľov, ktorí sú v texte spomenutí. Pozitívne hodnotíme autorov analytický prístup v spracovaní jednotlivých odsekov štúdie. M. Molnár prehľadne uvádza konkrétny prínos jednotlivých osobností kultúrneho života slovenskej spoločnosti od 19. storočia k slovensko-ukrajinskej problematike. Napriek širokému záberu, ktorý sa M. Molnár rozhodol uchopiť v tejto práci, sa mu podarilo vcelku prístupne uviesť jednotlivé poznatky k tejto problematike. M. Molnár (aj keď *post mortem*) sa prejavil ako erudovaný výskumník, profesionálny znalec slovensko-ukrajinských vzťahov na širokom poli kultúry. Na záver môžeme oceniť zásluhu vydavateľa série *Ucrainica: ad fontes*, ktorá nám sprostredkovala toto neznáme, cenné a takmer zabudnuté dielo slovenského ukrajinistu Michala Molnára a s očakávaním sa tešíme na ďalšie vydania.

¹Слава тобі, Шафарику,
Вовіки і віки!
Що звів еси в одне море
Слов'янські пікі! (Molnár, 2011, s. 20)